

SZAKÁLY SÁNDOR
**Tábornok az Eötvös
 Collegiumból**

Az Eötvös Collegium – egy időben Eötvös Kollégium – több mint százestendő fennállása során sok száz, a tudomány világában nemzetközi elismertséget kiérdemelt diákját bocsátotta ki falai közül. Most azonban egy olyan hajdanvolt Eötvös Collegiumi növendék – Szurmay Lajos – életútját vázolom fel, amely nem tekinthető a „szokványos” középiskolai tanári, avagy tudósi pályának. Szurmay Lajos ugyanis a magyar királyi honvédség tábornoka – vezérőrnagy – lett, s mint ilyen – legalábbis ismereteim szerint – egyedülálló és egyetlen a Collegium eddigi történetében.

1906. május 29-én kelt Szurmay Lajosnak, a pozsonyi ágostai hitvallású evangélikus liceum 8. osztályát jeles eredménnyel elvégzett tanulójának kérelme,¹ amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez² nyújtott be. Többek között a következőket írta: „...a tanári pályára hivatottságot érezvén magamban, de szüleim³ anyagi támogatására nem számíthatván, miután 7 gyermek⁴ ellátásáról és felneveléséről kell gondoskodniok, azon alázatos kérelemmel bátorodom Nagyméltóságod elé járulni, miszerint engem tanulmányaim sikeres folytatásában az Eötvös collegiumban egy állami javadalmazású (ingyenes) hely kegyes engedélyezése által támogatni méltóztatnék”.⁵

Szurmay Lajos „VIII. osztályt végzett tanuló”, aki Pozsonyban a Gyurkovics utca 15. szám alatt lakott,

kérelméhez csatolta a felvételhez szükséges iratokat és jelezte azt is, hogy leendő pályájára „...a matematikai és fizikai szaktárgyakat” választja, valamint azt, hogy a „...magyar és német nyelvet teljesen” bírja s tótl is beszél „...habár nem tökéletesen”.⁶

Szurmay Lajos kérelmének támogatására édesapja, Szurmay Antal gőzmalmi ügynök, 1906. június 9-én ugyancsak kérelemmel fordult a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.⁷ Az apa kérelmének első soraiban elnézést kért a levélbeni jelentkezésért, de mint írta „...a multheti kihallgatáson a jelentkezők nagy száma miatt nem lehettem szerencsés, személyesen Nagyméltóságod magas színe elé jutni”.⁸ Ezek után tájékoztatta a minisztert, hogy fia minden szükséges okmányt benyújtott az „Eötvös-collegium tek.(intetes) igazgatóságához”, és mellékelte Bartal György⁹ királyi közjegyző ajánló levelét is. Az apa kérelméből megtudhatjuk azt is, hogy fia az „...előző iskola évben... egy matematikai munkájával a kitűzött volt első pályadíjat nyerte el, az idén pedig egy irodalom történeti munkája 100.- koronás pályadíjjal lett kitüntetve”.¹⁰

A fennmaradt iratokból csak következtetni lehet arra, hogy a miniszterhez beadott kérelmek eljutottak az Eötvös Collegium igazgatójához,¹¹ aki gondos s lelkiismeretes igazgatóként levélben fordulhatott a pozsonyi ágostai hitvallású evangélikus liceum igazgatójához, Hirschmann Nándorhoz.¹² Erre Hirschmannnak az igazgatóhoz írott 1906. június 29-i, Pozsonyból keltezett leveléből következtethetünk.¹³ A Bartoniek Gézát, az Eötvös Collegium igazgatóját „Kedves Barátom!” megszólítással illető levélben először is megköszöni, hogy

¹ Szurmay Lajos levelét – amelyből és valamennyi korabeli iratból betűhíven idézek – lásd: ELTE Eötvös József Collegium Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár (a továbbiakban: MDKL) Szurmay Lajos felvételi iratai. (A továbbiakban: Szurmay)

² A kérelem benyújtásakor a vallás- és közoktatásügyi miniszter nagyapponyi Apponyi Albert gróf (Bécs, 1846. május 29. – Genf, 1933. február 7.). A vallás- és közoktatásügyi miniszteri tisztelet kétszer töltötte be. Első alkalommal 1906. április 8. és 1910. január 17. között, második alkalommal 1917. június 15. és 1918. május 8. között volt miniszter. Egyéb politikai tisztségeire és életrajzi adataira lásd: BÖLÖNY József – HUBAI László: Magyarország kormányai 1849–2004. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004. (Ötödik, bővített és javított kiadás) 280., illetve GUDENUS János József (összeállította): A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. I. kötet. A–J. Budapest, Natura Kiadó, 1990. 64–65.

³ Szurmay Lajos édesapja Szurmay Antal (Vasovia, 1853. január 5–Komárom, 1945. december 10.), édesanyja Misoga Ilona (Páty, 1853. január 30–Bécs, 1890. január 5.).

⁴ Szurmay Lajos testvérei: Irén (Budapest, 1880. július 25–Budapest, 1937. október 21.), polgári iskolai igazgató; Ilona (Bécs, 1881–Németboksán, 1908), tanítónő; Dezső (Bécs, 1886. május 11–Vác, 1945. április 12.), kertész. Féltestvérei: Margit (1894–?), háztartásbeli; Mária (1896–?), háztartásbeli; Antal (? 1897. december 28.–?, 1971.), hivatásos katonatiszt, 1945 után építőipari segédmunkás.

⁵ MDKL Szurmay

⁶ Uo.

⁷ Szurmay Antal levelét lásd uo.

⁸ Uo.

⁹ Személyére vonatkozó közelebbi adatokat nem sikerült felkutatni.

¹⁰ Szurmay Antal levele MDKL Szurmay

¹¹ A Collegium akkori igazgatója dr. Bartoniek Géza (Százrafalu, 1854. szeptember 3–Budapest, 1930. február 11.). Ő a Collegium megszervezésétől kezdődően annak vezetője, majd 1897 és 1927 között igazgatója volt.

¹² Hirschmann Nándor (Pozsony, 1875–?), matematika–fizika szakos középiskolai tanár. A budapesti egyetemen hallgatója 1878–1882-ig. Diplomája megszerzését követően a pozsonyi ágostai hitvallású evangélikus liceum rendkívüli (1882–1884), majd rendes (1884–1923) tanára és ?–1923-ig igazgatója. (A liceum megszűntét követően 1923-tól a pozsonyi reálgimnázium német tannyelvű tagozatának volt az igazgatója egy rövid ideig.) Latint, magyart, számtant, mértant és természettant tanított. Kapcsolata Bartoniekkal valószínűleg egyetemi éveikből datálható, amikor Bartoniek a Budapesti Egyetem Fizikai Intézetében városnáményi Eötvös Loránd báró (Pest, 1848. július 27–Budapest, 1919. április 8.) tanársegéde volt (1879–1886-ig), míg Hirschmann ugyanazon években egyetemi hallgató.

¹³ Hirschmann Nándor levelét lásd: MDKL Szurmay

az igazgató immáron sokadik alkalommal érdeklődik az intézetből kikerült növendékek iránt, majd rátér Szurmay Lajos „dolgára”. „*A fiú nyolc éven át mindenkor jeles, kifogástalan magaviseletű tanítványunk volt, aki a reáliák iránt különös előszeretettel viseltetett, azokban tényleg nem községes tehetséget mutatott és mint correpetitor is sokszor adta tanújelét rátermettségének. Atyjának vagyoni viszonyairól a következőket írhatom: lisztágens, kinek vagy 5–7 tagból álló családja van, néhány év óta egy kisebb bérháznak tulajdonosa, amelyről azonban nem tudom, hogy nincs-e talán túlterhelve. A fiút – katolikus lévén – csak a segélyalapból segélyezhettük, amely támogatásra mindenkor méltónak mutatkozott. Meggyőződésem, hogy a félfizető helyet is nagy hálával fogadná. Mindezt az osztályfő és volt tanárainak meghallgatása után írom.*”¹⁴ Szurmay ügye után

Hirschmann néhány családi eseményről számol még be, utal Bartoniek korábbi berlini útjára, valamint az ősi személyes találkozót reméli az „...*egyetemi gyűlés alkalmával*”.¹⁵

Valószínűsíthető, hogy a kérvények és az ajánló/támogató sorok után készült el a „Minősítvényi iv a Báró Eötvös József-Collegium 1906. évi pályázatához”,¹⁶ amely a 31/1906. számot viselte, és amelyből kiderült, hogy Szurmay Lajos pályázó Bécsben született 1888. augusztus 21-én s római katolikus vallású. Apja Szurmay Antal ügynök, címe a szünidőben Pozsony, Gyurkovics utca 15. A pozsonyi ágostai hitvallású evan-

gélikus liceumban tanult és V–VIII. osztályban általános előmenetele minden esetben jeles volt, míg a magaviselete a jelzett négy évben jó, jó, szabályszerű és ismételten jó volt. Anyanyelve, nyelvismerete magyar, német és tót.¹⁷ Egyéb ismeretei: a szlőjd¹⁸ és a gyorsírás, választott szaktárgyai pedig a matematika és a fizika.

Az 1909/10. tanévben kelt „Minősítvényi kimutatás”-ból,¹⁹ valamint Bartoniek Géza igazgató 1906. július 19-i leveléből²⁰ tudható meg, hogy az 1906. július 19-én kelt 61.687 számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelettel vétetett fel Szurmay Lajos az Eötvös Collegiumba tagnak, félfizető helyre, szaktárgyai pedig magyar–latin–görög.

Sajnos nem ismeretes, hogy a matematika és fizika iránt érdeklődő fiatal diák miként lett végül is a Collegium magyar–latin–görög szakos hallgatója, de a rendelkezésre álló iratokból kiderül, hogy azokban is igen

jó teljesítményt nyújtott. 1908. május 15-én az alapvizsgálatot magyarból és görögből dicséretesen, latinból jó eredménnyel tette le.²¹ Az 1910. május 15-én megtartott szóbeli szakvizsgálat eredménye latinból és görögből is dicséretes lett,²² míg az 1911. május 10-én megejtett „Paedagogiai vizsgálat” során „philosophiából” jó, „paedagogiából” dicséretes eredményt ért el.²³ 1911 májusában görög–latin szakos középiskolai tanári képesítést nyert.²⁴

Szurmay Lajos az 1910/1911-es tanévben a budapesti V. kerületi m. kir. állami főgimnáziumban volt „gyakorlótanárjelölt”, amiről a főgimnázium igazgatója eképp

Vitéz Szurmay Lajos m. kir. honvéd vezérőrnagy

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ MDKL Szurmay

¹⁷ Uo. A későbbiek során Szurmay Lajos elsajátította az olasz – a korabeli minősítés szerint jól – és a cseh nyelvet – a korabeli minősítés szerint gyengén – is. Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban HL) Tiszti személyügyi anyagok 1890 előtt születettek 2449 (a továbbiakban Akvi. 2449.), valamint Szurmay Lajos lánya – Szurmay Judit – által számomra 1990. július 3-án Komáromban kitöltött kérdőív II. 3. pontja. (A továbbiakban Kérdőív. A kérdőív tulajdonomban.)

¹⁸ Szlőjd (svéd) – Kézügyességi foglalkoztatás, amely során a diákok

az iskolában papírból, fából, agyagból és különféle fémekből önálló munkával meghatározott tárgyat készítettek. Magyarországon is kötelező tárgy volt a második világháború éveiei.

¹⁹ MDKL Szurmay

²⁰ www.mkfh.hu/katonacsadatok.html (2011. január 15.) Bartoniek Géza levele Szurmay Lajoshoz

²¹ ELTE Levéltára Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság (Új rendszerű tanárvizsgálati jegyzőkönyvek) 14/c. Nr. 3696.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ Kérdőív II. 1. pont.

értesítette a „Nagytekintetű Tanárvizsgáló Bizottságot”: „Tisztelettel értesítem a Nagytekintetű Tanárvizsgáló Bizottságot, hogy Szurmay Lajos a budapesti V. ker. m. kir. állami főgimnáziumnál mint gyakorlótanárjelölt a folyó iskolai évtől fogva működik.”²⁵ Hogy ottani alkalmazása pontosan meddig tartott, nem ismeretes, az viszont igen, hogy a korszakban kialakult és alkalmazott gyakorlatnak megfelelően 1911. október 1-én, huszonhárom évesen megkezdte egyévi önkéntes katonai szolgálatát a császári és királyi haderőben, annak is a pozsonyi császári és királyi 14. tábori ágyús ezredében.²⁶

Miközben Szurmay Lajos görög–latin szakos középiskolai tanár a valamikori fizika–matematikai érdeklődésének leginkább megfelelő fegyvernemnél – a tüzérségnél – szolgálta kötelező katonai idejét, az Eötvös Collegium életében jelentős változás következett be. Elkészült a Collegium új, a kor kívánalmainak és követelményeinek megfelelő épülete a Ménesi út 11–13. szám alatt, amelynek felavatására az igazgató a volt növendékeket is meghívta.

A Szurmay Lajosnak (is) megküldött meghívólevél szövege nem ismeretes, de az ő válasza igen.²⁷ A Pozsonyból 1911. október 23-án keltezett levélben Szurmay – mint írta – „Mély tisztelettel és hálával” fogadta az igen tisztelt igazgató úr meghívását a Collegium új épületének átadására, de annak legnagyobb sajnálatára katonai szolgálata miatt nem tehetett eleget. A rövid válaszlevélben mint a Collegium volt tagja, „minden jót, szép jövőt” kívánt a Collegiumnak.²⁸

Katonai szolgálatának idején kapta az értesítést Szurmay Lajos 1912. szeptember 2-án a zombori magyar királyi állami főgimnázium igazgatójától, miszerint a vallás- és közoktatásügyi miniszter²⁹ 1912. augusztus 12-i

106. 190. számú rendeletével 1912. szeptember 2-tól a gimnáziumban „...1912/13. iskolai év I. felére, azaz 1913. évi január hó végéig helyettes tanárul alkalmazta”.³⁰

A zombori gimnáziumban 1913. augusztus 25-ig tanított, amikor arról értesítették, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter³¹ az 1913. augusztus 15-én kelt 113604. számú rendeletével „...az Újvidéki kir. kath. magyar főgimnáziumnál az 1913/14. tanév folyamára folytatólagosan helyettes tanárul alkalmazta”.³²

A(z I. világháború) kitérőesekor – amelyről akkor még nem lehetett tudni, hogy ezzel a jelzővel vonul be majd a történelembe – Szurmay Lajos tartalékos hadapród azonnal bevonult csapattestéhez, a császári és királyi 14. tábori ágyús ezredhez, és 1917. augusztus 20-ig megszakitás nélkül az első vonalban szolgált mint szakaszparancsnok.³³

1917. augusztus 20-án megsebesült, 1917. augusztus 22–1917. szeptember 30-ig kórházban ápolták, majd szanatóriumban lábadozott 1918. január 15-ig. Ekkortól – a sebesülésükből felépülő katonák esetében alkalmazott gyakorlat szerint – csapatteste pótzászlóaljánál szolgált 1918. február 2-ig, amikor átkerült a magyar királyi 1. honvéd tábori tüzérezred pótzászlóaljához, s ott szolgált 1918. április 2-ig. Ezt követően ismét a frontra küldték a magyar királyi 170. honvéd tábori tüzérezred egyik ütegének parancsnokaként.³⁴

Összesen negyvenkét hónapot töltött az arcvonalban és négy hónapot a „mögöttes országrészben”. Katonai teljesítményét a világháború utáni értékelések során a legmagasabbra minősítették (kimagasló).³⁵ A háborút tartalékos hadapródi rangban³⁶ kezdő görög–latin szakos középiskolai tanár előbb tartalékos hadnagyifokozatot³⁷ ért el, majd 1916. november 1-jével tartalékos főhadnaggyá nevezték ki.³⁸

²⁵ www.mkfh.hu/katonacsaladok.html (2011. január 15.) A Budapesti V. kerületi m. kir. állami főgimnázium igazgatójának 1911. április 3-án kelt levele.

²⁶ HL Akvi. 2449.

²⁷ MDKL Szurmay.

²⁸ Uo.

²⁹ Az adott időszakban a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tisztet zichi és vásonkeői Zichy János gróf (Nagyláng, 1868. május 30–Budapest, 1944. január 6.) töltötte be. Az 1910. március 1. és 1913. február 26. közötti miniszteri működése után 1918. május 8. és 1918. október 3. között másodszor is betöltötte ezt a miniszteri posztot.

³⁰ www.mkfh.hu/katonacsaladok.html (2011. január 15.) A Zombori magyar királyi állami főgimnázium igazgatójának levele Szurmay Lajoshoz.

³¹ A vallás- és közoktatásügyi miniszter ekkor Jankovich Béla (Pest, 1865. április 29–Budapest, 1939. augusztus 5.) volt, aki 1913. február 26–1917. június 15. között állt a minisztérium élén.

³² www.mkfh.hu/katonacsaladok.html (2011. január 15.) Az Újvidéki kir. kath. magyar főgimnázium igazgatójának levele Szurmay Lajoshoz. Az igazgató a levélben felhívja Szurmay figyelmét, hogy az állás elfoglalása ügyében 1913. augusztus 29-én 8 órára jelenjen meg nála.

³³ Szurmay Lajos (I.) világháborús katonai szolgálatára vonatkozóan lásd: HL I. világháborús kitüntetési javaslatok 36841/T. (Megjegyzendő, hogy vallás- és közoktatásügyi miniszter 1915. augusztus 11-i, 85591. számú rendeletével „rendes tanár”-rá nevezték ki, és az esküt 1916. március 14-én, Újvidéken le is tette. www.mkfh.hu/katonacsaladok.html (2001. január 15.) Az Újvidéki királyi katolikus magyar főgimnáziumban „kivett” eskü.

³⁴ Uo. Szurmay Lajos katonai pályafutásának további adatait a későbbiek során minden esetben a következő munkából vettem: SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és Adattár. Budapest, Ister Kiadó, 2003. (Második, javított, kiegészített kiadás.) 334. (A továbbiakban Szakály 2003.)

³⁵ HL Legfelsőbb Elhatározások, 1942. december 3. (873k/K. I.–1942)

³⁶ Tartalékos hadapród – 1913. január 1. Schematismus für das k. u. k. Heer und für die k. u. k. Kriegsmarine für 1914. Wien, Februar 1914. Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei. 785.

³⁷ Tartalékos hadnagy – 1915. március 15. Ranglisten des kaiserlichen und königlichen Heeres 1916. Wien, 1918. aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei. 671.

³⁸ Tartalékos főhadnagy – 1916. november 1. Ranglisten des kaiserlichen und königlichen Heeres 1918. Wien, 1918 aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei. 1068.

1918-ban, már mint a magyar királyi honvédség tartalékos tisztje kérte hivatásos állományba vételét, amely 1918. május 14-i hatállyal „érvényesült”.³⁹ A háborút mint tényleges magyar királyi főhadnagy fejezte be. Ekkora már számos – tartalékos mivoltához és alacsony rendfokozatához viszonyítva magas – kitüntetés birtokosa volt. 1914-ben a másod osztályú ezüst vitézségi érmet, 1915-ben a Bronz katonai érdemérmét, 1917-ban az Ezüst katonai érdemérmét a kardokkal kapta meg. 1917-ben kétszer érdemelte ki a III. osztályú Katonai Érdemkeresztet a hadidíszítménnyel és kardokkal, és terjesztették fel nem sokkal a háború befejeződése előtt másodszor is az Ezüst katonai érdemérmémmel kardokkal kitüntetésre. (Ezt a háború befejezése után kapta meg, és viselhette annak kisebbített alakját a Magyar koronás bronz érdemérmémmel szalagján).⁴⁰

Sebesülése okán kapta meg a Sebesülési érmet és a hosszú frontszolgálatáért a Károly csapatkeresztet, majd 1929-es alapítását követően a Háborús emlékérmémmel karddal és sisakkal.⁴¹

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása után követően szolgált a Károlyi Mihály nevével fémjelzett Magyar Népköztársaság, majd a Kun Béla tényleges vezetése alatt álló Magyarországi Tanácsköztársaság haderejében is.⁴² Utóbbiért – ott szolgált tisztársai döntő többségéhez hasonlóan – nem érte semmiféle hátrány későbbi katonai pályafutása során.⁴³

³⁹ A hivatásos állományba történt átvételéről és áthelyezéséről és honvédséghez az 1918. június 26-án keltezett kitüntetési javaslatból – HL I. világháborús kitüntetési javaslatok 36841/T – értesülhetünk, ahol főhadnagyi rangja már 1915. szeptember 1-jével van megadva. Ez minden bizonnyal a magyar királyi honvédségben való átlépése utáni rangsorolásnak tudható be.

⁴⁰ HL Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban HM) 8. osztály 1932. Elnöki 537. (Többneves). A későbbiek során Szurmay Lajos a következő kitüntetéseket kapta még meg: 4. osztályú Magyar Érdemkereszt (1934), osztrák Háborús emlékérmémmel kardokkal (1937), Magyar Érdemrend Tisztikeresztje (1939), Erdélyi emlékérmémmel (1941), Délvidéki emlékérmémmel (1941), Magyar Érdemrend Középkeresztje (1942), német Sasrend Érdemkeresztje a csillaggal és kardokkal (1944), Légoltalmi jelvény (1944).

⁴¹ HL HM 8. osztály. 1932. Elnöki 537. (Többneves).

⁴² Belügyminisztérium Központi Irattár V–87848 (Mivel a Belügyminisztérium Központi Irattárban az 1980-as évek második felében kutathattam, és az ott használt iratanyag más őrzési helyre került, ezért a Szurmay Lajos büntetőügyre vonatkozó iratokat lásd még: Budapest Főváros Levéltára XXV.1. a. Budapesti Népbíróság, büntetőperes iratok. 1947/3130.)

A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében a későbbi Nemzeti Hadsereg, illetve magyar királyi honvédség tábornokai és tisztjei többsége szolgált. Szurmay Lajos esete egyáltalán nem egyedül. A Vörös Hadseregben egykor szolgáltakra vonatkozóan általánosságban lásd: FOGARASSY László: Kik vezették az 1919-es Vörös Hadsereget? In: Borsodi Szemle, 1971. 1. szám 70–78, valamint SZAKÁLY Sándor: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. In: Uő. Hadsereg, politika, társadalom. Budapest, Lánchíd Kiadó, 1991. 17–31.

Az új magyar haderő – a Nemzeti Hadsereg (1922. január 4-től magyar királyi honvédség) – tisztikarának „egységesítése” során főhadnagyi rendfokozatának rangnapját – 1915. szeptember 1. – az 1919. december 17-én megjelent Rendeleti Közlöny tanúsága szerint 1915. május 1-jére (74. rangszám) javították.⁴⁴

1919 ősztől főhadnagyként a Honvédelmi Minisztérium 5/a., illetve 9. osztályán szolgált, majd a budapesti hadosztály parancsnokságára került beosztott tisztnek.⁴⁵ 1921 ősztől már a magyar királyi vezérkar 2. osztályán – katonai hírszerzés és kémelhárítás – volt beosztott, és 1921. szeptember 1-jével, 7. rangszámmal századossá nevezték ki.⁴⁶

1922. október 5-én kezdte meg tanulmányait a budapesti Szabályzatismertető Tanfolyamon, amely nem volt más, mint a trianoni békediktátum előírásai miatt rejtetten működő Hadiakadémia, a magyar vezérkari tisztképzés intézménye.⁴⁷ 1924. október 1-jével fejezte be tanulmányait és került vezérkari próbaszolgálatra a miskolci 7. vegyesdandár parancsnokságára, ahol 1925. május 1-jéig szolgált. Ezzel a nappal visszakerült a katonai hírszerzés- és kémelhárítás – akkori nevén a Honvédelmi Minisztérium VI–2. osztály – területére, ahol előbb önálló fogalmazóként, majd alosztályvezetőként dolgozott. 1929. május 1-jével helyezték át a Honvédelmi Minisztérium VI–1. (hadműveleti) osztályára. Az 1925 óta már a vezérkari szol-

Figyelemre méltó ugyanakkor az a tény, hogy a Magyar Forradalmi Kormányzótanács Közoktatási Népbiztossága 1919. május 8-án kelt rendelettel „...ideiglenes rendes tanítónak” kinevezte „...s 1919. évi szeptember hó 1.-étől kezdődőleg ideiglenes szolgálatra a dombóvári v. tan. al. főgimnáziumhoz” osztotta be. www.mkfh.hu/katonacsaladok.html (2011. január 15.) A Magyar Forradalmi Kormányzótanács Közoktatási Népbiztosságának levele Szurmay Lajoshoz.

⁴³ Szurmay Lajos 140. honvéd tábori tüzérezredbeli főhadnagyot az illetékes igazoló bizottság 1920-ban „Igazolt”-nak nyilvánította. Rendeleti Közlöny a magyar Nemzeti Hadsereg számára (Személyes ügyek). 1920. 9. szám (1920. február 14.) 193.

⁴⁴ Rendelet Közlöny a magyar hadsereg számára (Személyes ügyek), 1919. 98. szám (1919. december 17.) 2424.

⁴⁵ SZAKÁLY 2003. 334.

⁴⁶ Honvédségi Közlöny, 1925. 5. szám (1925. március 1.) 28. Nem ismeretes, hogy Szurmay Lajos századosi kinevezése korábbi-e? A Hadiakadémia – akkori nevén: Budapesti Szabályzatismertető Tanfolyam – elvégzése után ugyanis a vezérkari tiszt állomány-csoportjába átkerülők egy évi rangelönyben részesültek. Miután Szurmay 1924-ben sikeresen fejezte be a vezérkari tanulmányait, lehetséges, hogy ez a rang már a rangelönyvel megállapított rangja, és eredeti századosi rangja 1922. szeptember 1.

⁴⁷ Szurmay Lajos 1922 és 1944 között végezte a Hadiakadémiát. Az akadémia történetére vonatkozóan lásd: OROSZI Antal: A magyar királyi Honvéd Hadiakadémia története (1920–1945). Budapest, 2000. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. Szurmay évfolyamának felsorolása uo. 299. Lánya az 1990. július 3-án kitöltött kérdőívén apját évfolyam harmadikként jelölte. Kérdőív II. 2.

gálatot teljesítő tisztek csoportjába tartozó Szurmay Lajost 1930. november 1-jével „vezérkari szolgálatot teljesítő” őrnaggyá nevezte ki az államfő.

Az 1926 és 1930 közötti évekre vonatkozó valamennyi minősítése kiváló⁴⁸ volt az egykori Eötvös Collegiumi diáknak, ellenben a vezérkari törzstiszti vizsgát 1928-ban B minősítéssel tette le.⁴⁹ Ez a minősítés azt jelentette, hogy a vezérkari testületben a későbbiek során „csak” alezredesi rendfokozatot érhet el, és csak ebben a rendfokozatban szolgálhat. Az ezredesi kinevezését megelőzően pedig visszakérül a csapattiszti állományba.

Három esztendőt töltött a Honvédelmi Minisztérium VI–1. osztályán, ahonnan 1932. május 1-jével áthelyezték a Honvédség Főparancsnoka szárnysegédi irodájába, és ott szolgált 1935. május 1-jéig, 1934. május 1-jétől már „vezérkari szolgálatot teljesítő” alezredesi rendfokozatban. 1935. május 1-jével a miskolci 7. vegyesdandár vezérkari főnökének helyettesévé nevezték ki, amely beosztásában 1936. november 1-jéig szolgált. Ekkor új beosztást kapott, és a székesfehérvári 2. vegyesdandár vezérkari főnöke lett.

A honvédség átszervezését követően a vegyesdandárok 1938 novemberében és 1939 januárja között hadtestekké alakultak át. Szurmay Lajos a székesfehérvári II. hadtest vezérkari főnökéként szolgált 1940. március 1-jéig. Ekkor már vezérkari ezredes, amely kinevezését 1938. november 1-jével kapta meg. (Utóbbiról a Honvéd Vezérkar főnöke⁵⁰ egy évvel később kelt iratban azt írta, hogy a vezérkari testületben vezérkari alezredes korában közbenjárásra maradt benn.⁵¹)

1940. március 1-jével a budapesti I. hadtest légvédelmi parancsnoka, majd 1941. június 1-től a 2. légvédelmi tüzérdandár parancsnoka, miközben 1940. április 1-jével a vezérkari tisztek állománycsoportjából a csapattiszti állományba helyezték át.⁵²

1942. augusztus 1-jével nevezte ki az államfő az 1942. április 1-jével (március 30-i ranggal és 5. rang-

számmal)⁵³ vezérőrnaggyá előléptetett Szurmay Lajost a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportjának főnökévé és egyben országos légoltalmi, illetve légvédelmi parancsnokká, akit 1938-ban világháborús érdemei elismeréseként a Vitézi Rend tagjainak sorába is felvettek.⁵⁴

Szurmay Lajost 1944. április 1-jével – ötvenhatodik életévének betöltése előtt – nyugállományba helyezték, de azonnal „időlegesen ténylegesítették” is, és 1944. július 1-jétől Országos Elhelyezési Kormánybiztossá nevezték ki. E beosztását 1944. október 23-ig töltötte be. Ekkor Országos Elhelyezési kormánybiztossá vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagyot⁵⁵ – 1944. november 1-jétől vezérezredes – nevezték ki, így Szurmay Lajos az ő helyetteseként szolgált.

Mint az Elhelyezési Kormánybiztos helyettese 1944. december 23-ig Budapesten dolgozott, majd 1945 januárjának közepéig Nagycenken. Feladata Komárom, Győr, Pozsony, Moson, Nyitra megyék kiürítésének megszervezése volt. Ezt követően 1945. február 1-jével a dunaszerdahelyi és somorjai járás „ellenőrző tábornoka” lett.

1945. március 29-én hagyta el Magyarországot, és a háború befejezésekor a bajorországi Schwertling községbe települt, ahol családja tartózkodott.

A „menekült helyzetéből” 1946. október 18-án érkezett vissza Magyarországra, ahol 1947. május 29-én előzetes letartóztatásba került.⁵⁶ A Budapesti Népbíróság 1947. december 11-én mint háborús bűnöst nyolc évi fegyházra, politikai jogai gyakorlásának tíz évre történő felfüggesztésére, nyugdíjjogosultságának elvesztésével járó állásvesztésre, valamint vagyonek Kobzásra ítélte a Nbr. 13. §. 3. pont 2. bekezdés, illetve a Nbr. 13. § 1. pont alapján.⁵⁷ A Népbíróságok Országos Tanácsa 1949. június 25-én az ítéletet helybenhagyta, az jogerőre emelkedett.⁵⁸ Büntetését Vácott töltötte, ahonnan 1954. július 30-án szabadult.⁵⁹ Kiszabadulását követően Komáromban, a Zichy utca 2. szám alatt élt családjával 1959. november 21-én bekövetkezett haláláig.⁶⁰

⁴⁸ HL HM 8. osztály. 1932. Elnöki 537. (Többneves).

⁴⁹ HL HM 8/e. osztály. 1943. 90526 (Egyneves).

⁵⁰ A Honvéd Vezérkar főnöke az adott időben vitéz Szombathelyi Ferenc (Győr, 1887. május 17–Pétervárad, 1946. november 4.) vezérezredes volt. Katonai pályafutásának rövid összegzését lásd: SZAKÁLY 2003. 331–332.

⁵¹ HL HM 8/e. osztály. 1943. 90526 (Egyneves).

⁵² Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek) (a továbbiakban HK /Szü./) 1940. 11. szám (1940. április 1.) 62.

⁵³ HK /Szü./, 1942. 14. szám (1942. április 3.) 208.

⁵⁴ Szurmay Lajost 1938. május 22-én Székesfehérvárott avatta vitézzé vitéz nagybányai Horthy Miklós (Kenderes, 1868. június 18–Estoril /Portugália/, 1957. február 8.) a Vitézi Rend Főkapitánya. www.mkfh.hu/katonacsaladok.html (2011. január 15.) Vitézi okmány.

⁵⁵ Vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc (Kismarton, 1892. május 27–Arnstorf /Németországi Szövetségi Köztársaság/, 1980. április 14.), hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozata vezérezre-

des. Az Országos Elhelyezési Kormánybiztosi tisztet 1944. október 23. és 1945. január 8. között töltötte be. Személyére, katonai pályafutására vonatkozóan lásd: SZAKÁLY 2003. 94.

⁵⁶ Budapest Főváros Levéltára XXV. 1. a. 1947/3130.

⁵⁷ A Népbírósági rendelet 13. § 3. pontjának /2/ bekezdése szerint háborús bűntettet követ el: „...aki /a nyilas/ hatalom megszerzése után kapott kinevezés útján a nyilas közigazgatásban, vagy a honvédelem keretében önként a 11. § /4/ bekezdés b/ pontjában fel nem sorolt egyéb fontos állást vállalt;” — míg a Népbírósági rendelet 13. § /1/ bekezdése szerint az – „...aki nyomtatványban /bár milyen módon sokszorosított iratban/ gyülekezet előtt elmondott beszédben vagy rádió útján a háború fokozottabb mértékben való folytatására igazgott”. A Budapesti Népbíróság ítéletét lásd: Budapest Főváros Levéltára XXV. 1. a. 1946/3130. Nb. XVII. 3130/1947/5.

⁵⁸ Uo. NOT III. 825/1948/20.

⁵⁹ Kérdőív IV. 4.

⁶⁰ Kérdőív IV. 5.

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1994. november 21-én – halálának 35 évfordulóján (sic!) – tartott nyilvános ülésén a Budapesti Népbíróság Nb. XVII.3130/1947/5. számú ítéletét és a Népbíróságok Országos Tanácsa NOT. III.825/1948/20. számú végzését hatályon kívül helyezte, és az Eötvös Collegium egykori növendékét, a valamikori görög–latin szakos középiskolai tanárt, a magyar királyi honvédség volt vezérőrnagyát az ellene háborús bűntett miatt emelt

vád alól felmentette.⁶¹ A honvédelmi miniszter 1995. március 16-i javaslata alapján vezérőrnagyi rendfokozatát helyreállították. A Magyar Köztársaság elnöke Szurmay Lajost posztumusz altábornaggyá nevezte ki.⁶² Rehabilitálást özvegye⁶³ – aki a jogorvoslatot elindította – már nem érthette meg, de Judit lánya⁶⁴ és László fia⁶⁵ igen.

A család elorzott tisztessége és egy volt Eötvös Collegiumi diák becsülete helyreállt!

⁶¹ A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának 1994. november 21-én kelt ítélete. Az ítélet hiteles másolata a birtokomban.

⁶² HL Akvi. 2249.

⁶³ Szurmay Lajos ítélete ellen özvegye – Allender Kornélia (Lelesz, 1901. április 22– ?) – nyújtott be jogi képviselője, dr. Jármay Ildikó útján felülvizsgálati indítványt.

⁶⁴ Szurmay Judit (Budapest, 1929. március 6.) gyári munkás, majd könyvelő, 1984-től nyugdíjas.

⁶⁵ Dr. Szurmay László (Budapest, 1930. október 7.), gyári munkás, 1956-ban emigrált, a Németországi Szövetségi Köztársaságban orvosi diplomát szerzett és ott praktizált.

Ló és női arc (1961)